

ОСОБА ПАТРУЛЬНОГО ПОЛІЦЕЙСЬКОГО, ЯКИЙ ВЧИНЯЄ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

THE IDENTITY OF A PATROL OFFICER COMMITTING CRIMINAL OFFENSES

Бардачов В.В., здобувач кафедри

кримінально-правових дисциплін та судових експертиз

Донецький юридичний інститут Міністерства внутрішніх справ України

У статті надано характеристику патрульним поліцейським, які вчиняють кримінальні правопорушення. Наголошено, що за своїм статусом працівники органів поліції належать до спеціальних суб'єктів злочинів (як службові особи і водночас представники правоохоронних органів). Проведена типологія працівників патрульної поліції, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності, зокрема, виділено три основні типи: службисті; агресивний тип; корисливий тип. Працівники патрульної поліції, які вчинили загальнокримінальні злочини, представлені трьома кримінологічними типами особи злочинця, а саме: похадливим; насильницьким; легковажно-безвідповідальним.

Викладена вище диференційована типологія злочинців із числа працівників патрульної поліції являє собою, на наш погляд, цінність своєю практичною спрямованістю, оскільки може бути використана як одна з евристичних моделей, що сприяють покращенню пізнання особи як суб'єкта протиправної діяльності. Крім того, запропоновані типи особистості, як узагальнюючі образи, включають групи ознак, які в цілому відповідають вимогам, що ставляться до психологічних моделей: по-перше, названі зовнішні фактори, що впливають на особистість (наприклад, вплив керівництва і думка інших службовців); по-друге, зроблена спроба розкрити внутрішні умови впливу (ціннісні орієнтації, психологічні установки); по-третє, наведені ситуації, за яких проявилися перші дві групи факторів.

Зрозуміло, що викладена типологія носить певною мірою умовний характер і не охоплює всієї різноманітності особистісних властивостей злочинців із числа працівників патрульної поліції. Можуть бути і перехідні типи у вигляді певних варіацій. Однак практична цінність наведеної типології полягає в тому, що вона інтегрує особисті якості злочинця, відображає його сутність і дає певні орієнтири відповідним підрозділам системи МВС для своєчасного виявлення працівників, схильних до протиправних дій, припинення їх можливої злочинної діяльності та організації запобіжної роботи серед особового складу Національної поліції.

Ключові слова: патрульний, поліцейський, особа злочинця, злочини у сфері службової діяльності, корупція.

The article describes the characteristics of patrol officers committing criminal offenses. It is emphasized that by their status, police officers belong to special offenders (both officials and law enforcement officials). A typology of patrol police officers committing criminal offenses in the field of official activity was conducted, in particular three main types were identified: officers; aggressive type; selfish type. Patrol officers who have committed criminal offenses are represented by three criminological types of the perpetrator, namely: lustful; violent; frivolously irresponsible.

The differentiated typology of patrolling criminals outlined above is, in our view, of value in its practical focus, since it can be used as one of the heuristic models that contribute to the enhancement of a person's cognition as a subject of unlawful activity. In addition, the proposed personality types, as generalizations, include groups of traits that generally meet the requirements of the psychological models: first, the named external factors affecting the personality (eg, influence of management and opinion of employees); secondly, an attempt was made to reveal the internal conditions of influence (value orientations, psychological attitudes); third, the situations in which the first two groups of factors emerged are shown.

Of course, the typology outlined is to some extent conditional and does not cover the full diversity of the personal characteristics of patrol officers. There may also be transitional types in the form of certain variations. However, the practical value of the above typology lies in the fact that it integrates the personal qualities of the offender, reflects its essence and gives certain guidelines to the relevant units of the Ministry of Internal Affairs for timely identification of employees who are prone to illegal activities, termination of their possible criminal activity and organization of preventive work among the National police.

Key words: patrol officer, police officer, person of the offender, crimes in the field of official activity, corruption.

Діяльність, спрямована на запобігання злочинам, багато в чому залежить від типології особи, яка вчинила злочин, що, за твердженням К.Є. Ігошева, є одним з методологічних принципів аналізу особистості [1, с. 14]. Типологія є тією основою, на якій ґрунтуються методи прогнозування індивідуальної злочинної поведінки і застосування диференційованих та індивідуалізованих заходів запобіжного впливу.

Типологія використовується з метою порівняльного вивчення найсуттєвіших відмінних ознак тих чи інших об'єктів, у нашому випадку – працівників патрульної поліції, які вчинили злочини. Потреба визначення типології особистості злочинця виникає у зв'язку з важливістю систематизації різних властивостей і ознак такої особистості з метою побудови узагальненої моделі. Моделі ж у свою чергу не лише характеризують найсуттєвіші властивості й ознаки певних типів злочинців, але, як вважає Р.М. Амбизов, і «дозволяють передбачати злочинну поведінку індивідів, близьких за своїми характеристиками моделі, що описується» [2, с. 42].

Прогресуючі негативні тенденції злочинності працівників органів внутрішніх справ і багатий емпіричний матеріал дозволив деяким авторам звернути увагу на особливості особистісних властивостей і ознак працівників

правоохоронних органів, які вчиняють злочини, і вичленили їхні типи.

Так, О.М. Юцкова [3, с. 123–149] пропонує умовно виділити три типи співробітників правоохоронних органів, які вчинили злочини, використовуючи як критерій розподілу комплекс їхніх особистісних рис. Розгляд особливостей цієї категорії злочинців має, на її думку, враховувати ступінь професійної деформації і залежність від впливу об'єктивних причин злочинності.

Так, перший тип характеризується достатньо рівним плином служби протягом тривалого часу, але з певного моменту з боку працівника починають спостерігатися порушення службової дисципліни, в результаті чого до нього застосовуються заходи дисциплінарного впливу, накладаються стягнення. Непоодинокі випадки, коли такі працівники починають зловживати спиртними напоями, демонструвати злочинну поведінку. Стаж практичної діяльності цієї категорії працівників, як правило, перевищує вісім років, що дає підстави стверджувати про наявність певних «симптомів» поступової професійної деформації.

Другий тип – це особи, які мають практичний стаж роботи в правоохоронних органах від п'яти до восьми років. Для них характерна нижча моральна і психологічна стійкість стосовно сприйняття негативних цінностей

і норм моралі, які неминуче супроводжують період інтенсивного реформування суспільства.

Третій тип представлений особами з мінімальним стажем практичної діяльності в органах внутрішніх справ. Їм властива орієнтованість на вчинення посадових й інших злочинів та набагато менша морально-психологічна стійкість [3, с. 130–131].

Коротка характеристика описаних вище типів, на наш погляд, не може бути повністю взята за основу. Вивчаючи особистість працівника патрульної поліції, який вчинив кримінальне правопорушення, варто взяти до уваги, що сьогодні не виявлений якийсь особливий її тип, оскільки як розглянути суб'єкти, так і форми їх злочинних проявів надзвичайно різноманітні. Тим часом, з огляду на особливості цієї категорії злочинців, їх можна класифікувати, взявши за основу стійкість антигромадської спрямованості особистості. Це дозволить не лише знайти і вичленити в злочинцеві щось типове, але й дасть збалансовану уяву про характер, мету та зміст мотивів злочинної поведінки.

Зокрема, варто зазначити, що опитані працівники підрозділів внутрішньої безпеки вважають, що кримінологічний інтерес щодо виявлених фактів кримінальних правопорушень у сфері службової діяльності, що вчиняються працівниками Національної поліції, представляють такі підрозділи: патрульна поліція (89,8%); кримінальна поліція (78,8%); органи досудового розслідування (65,6%); поліція охорони (53,7%); підрозділи превентивної діяльності (дільничні офіцери поліції, працівники ювенальної превенції, контролю за обігом у сфері дозвільної системи) (53,7%).

Якщо проаналізувати вікову категорію до 40 років, розділивши її на підгрупи інтервалом у п'ять років, починаючи з 20-річного віку, то найбільшу кількість злочинів учинено працівниками у віці від 26–30 років – 32,3%; далі, в порядку зменшення, вікові групи розташовуються таким чином: до 25 – 28,6%; 26–30 років – 32,3%; 31–35 років – 19,9%; від 36–40 років – 11%; після 40 років – 5,5%. Отже, 60,9% злочинців становлять особи не старші 30 років.

Найбільшу частку колишніх співробітників органів внутрішніх справ (поліції), які відбувають покарання у вигляді позбавлення волі, становлять особи від 25 до 29 років – 34%, причому 81% з них – це особи рядового й молодшого начальницького складу. Більшість засуджених середнього і старшого начальницького складу – віком від 30 до 40 років (60%). Для осіб, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, характерний більш зрілий, порівняно з іншими категоріями злочинців, вік. Перевагу цього віку в структурі можна пояснити загальною демографічною характеристикою осіб, які перебувають на службі в Національній поліції. На посади начальницького складу Національної поліції, як правило, призначаються особи, які мають певний стаж практичної роботи, життєвий досвід, освітню й спеціальну підготовку. Водночас останніми роками намітилася тенденція до певного «омолодження» учасників злочинів у сфері службової діяльності, оскільки проведене реформування правоохоронної системи значно омолодило начальницький склад Національної поліції.

Таке становище пов'язано як із загальною тенденцією до зміни вікового складу співробітників, так і з відсутністю в них спеціальної підготовки до здійснення службових функцій, що ускладнює виконання посадових обов'язків або сприяє формуванню неправильного ставлення до них. Вікові особливості злочинців позначаються й на змісті мотивів і цілей злочинної діяльності. Злочини співробітників Національної поліції найчастіше пов'язані з трьома мотивами: користь, інша особиста зацікавленість та інтереси неправильно зрозумілої службової необхідності.

3-поміж усіх засуджених правоохоронців категорії, що вивчаємо, у згаданий період переважна більшість мала вищу освіту – 57,8%, причому 73,8% з них – вищу юридичну освіту (23,9% становили засуджені із середньою спеціальною освітою) (додаток 7).

Важливим елементом, що характеризує особистість співробітників Національної поліції, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, є стаж їхньої практичної діяльності в правоохоронних органах. Із загальної кількості притягнутих до кримінальної відповідальності 31,5% мали стаж від одного до трьох років, кожен п'ятий співробітник (20%) на момент вчинення злочину працював від трьох до п'яти років, особи зі стажем менше одного року та зі стажем десять і більше років становлять по 16% відповідно. Найменшу групу (14,7%) становлять особи, які мають стаж від п'яти до десяти років. Отже, 67,5% правопорушників працювали в правоохоронних органах не більше п'яти років [4; 5]. З усього різноманіття морально-психологічних властивостей та якостей особистості правоохоронця, який вчинив злочин у сфері службової діяльності, найбільш доцільним вважаємо розгляд в її структурі, по-перше, підструктури спрямованості, що характеризує систему потреб, мотивів і цілей діяльності; по-друге, професійної підготовленості як системи знань, умінь і навичок; по-третє, індивідуальних психофізіологічних особливостей інтелектуальної, вольової, емоційної й моральної сфер особистості, зміна яких впливає на виникнення різного роду деформацій особистості.

Варто звернути увагу на ще одну дуже важливу, на наш погляд, особливість. Результати проведеного нами дослідження свідчать про те, що серед працівників патрульної поліції, які вчинили різноманітні кримінальні правопорушення, в тому числі й загальнокримінального характеру, відсутні особи зі стійкою антигромадською орієнтацією і «повною злочинною ураженістю». Тому виділення серед названої категорії злочинців нестійкого і випадкового типів особистості, на наш погляд, цілком обґрунтоване. Це пояснюється насамперед тим, що на службу в органи Національної поліції України приймаються, як правило, особи з бездоганною правовою репутацією і стійкою лінійною правослухняною поведінкою, які пройшли специфічну і достатньо жорстку систему відбору. Отже, розглянутих суб'єктів не можна характеризувати як «злісних» злочинців. Найрозповсюдженішим криміногенним типом для цієї категорії злочинців варто вважати парціальний (нестійкий) тип.

З огляду на класифікацію визначених С.А. Алтуховим блоків «міліцейських» злочинів, а також їхніх складників, злочинці діляться на «службівців» і умисних загальнокримінальних злочинців [6]. У першій групі він виділив такі типи, як «азартні силовіки», «хабарники», «кар'єристи», серед осіб, які вчинили загальнокримінальні злочини, – «перевертні» і «випадкові» злочинці. Такий поділ, на думку С.А. Алтухова, не лише відображає причини індивідуальної злочинної поведінки, їх специфіку, але й дає можливість для нейтралізації криміногенних факторів і проведення профілактики злочинів, що вчиняються працівниками органів внутрішніх справ [7, с. 38].

Уваги заслуговує вже те, що автор проводить типологію особистості злочинців у залежності від видів злочинів (пов'язаних зі службовою діяльністю чи не пов'язаних з нею). Але при цьому залишається не зовсім зрозумілим, за якою конкретно ознакою була здійснена ця типологія. При цьому виділення такого типу, як «перевертні», пов'язане, на наш погляд, не стільки з науковим, скільки з ідеологічним характером оцінки особистості злочинця.

Досягнення сучасної психології свідчать про те, що основним стимулом людської діяльності є мотив. Саме в ньому відображається те, заради чого вчиняються ті чи інші діяння. Діяльність людини, як правило, полімотивована, тобто визначається низкою мотивів, які є нерівно-

значними. Одні з них є провідними, основними, а інші виступають у ролі додаткових, супутніх. Отже, особистість найбільше відображена в мотиві, а тому буде справедливим твердження, що вона саме така, яким є мотив її поведінки [8, с. 145–155]. Виходячи з цього, мотив злочинних діянь був узятий нами як основна ознака для типології особистості категорії злочинців, яка досліджувалась. У мотиві, як зазначав О.С. Новаков, фіксується соціальна позиція, яку займає особистість у тій чи іншій конфліктній ситуації, що передувє вчиненню небезпечного для суспільства діяння [9, с. 70]. Крім цього, визначення типології за цією підставою дозволяє виділяти типи злочинців у залежності від вчинених злочинів, а саме «професійних» і «загальнокримінальних».

З урахуванням викладеного доцільно визначити таку типологію злочинців із числа працівників патрульної поліції. Серед осіб, які вчинили злочини у сфері службової діяльності, ми виділяємо три основних типи: а) службісти; б) агресивний тип; в) корисливий тип.

Перший тип – «службісти» – становить близько 18% усіх працівників, які вчинили кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності. До них належать ті, хто вчинив злочин, не маючи на меті це робити (випадкове навмисне вбивство правопорушника під час його затримання, перевезення меж необхідної оборони тощо). Тут доречно наголосити, що більшість винних, віднесених до категорії «службістів», учинили злочини під час виконання обов'язків з охорони публічного порядку та боротьби зі злочинністю.

Для злочинців, віднесених нами до цієї групи, не характерні стійкі зміни в морально-етичному плані. Але ці особи здебільшого мають досить суперечливі риси характеру: холоднокровність і активність, дратівливість і прагнення до дій та нових вражень, емоційну нестійкість і нетерплячість у досягненні мети. Злочин для них є результатом криміногенної взаємодії особистості й ситуації, що склалася, наслідком несприятливого збігу обставин.

Для злочинців із числа працівників органів внутрішніх справ, які віднесені до типу «службістів», характерні свої підтипи:

а) «професійний» підтип – особи, для яких боротьба зі злочинністю, розкриття злочинів – покликання, справа честі, спосіб самовираження, і які задля досягнення цієї мети самі готові порушувати закон. Специфічною особливістю цього типу є його впевненість у тому, що вчинені ним правопорушення «потрібні для блага суспільства і держави, або якимось чином виправдані їхніми інтересами» [10, с. 438].

Особам цієї категорії злочинців не притаманні меркантильні інтереси і споживацьке ставлення до життєвих цінностей, що формують корисливу мотивацію. Мотиви їх злочинної поведінки зводяться до спонукань іншого порядку (відомчо-корпоративних), що зумовлюються передусім недоліками функціонування правоохоронної системи, які проявляються в згубній практиці оцінки діяльності працівників за показниками розкриття злочинів. Наполегливі вимоги «зверху» домогтися суттєвого зниження показників злочинності й сьогодні, незважаючи на відсутність відповідних соціально-економічних і моральних умов для цього, виконуються буквально, що неминує породжує масу різноманітних зловживань.

б) «кар'єристський» підтип – особи, які вчиняють кримінальні правопорушення у сфері службової діяльності і злочини проти правосуддя суто з кар'єристських міркувань, зокрема, щоб догодити начальству і в такий спосіб домогтися нагородження, присвоєння дострокового або надграничного спеціального звання чи просування по службі. Працівникам цього типу властива готовність учинити порушення законності на вимогу чи прохання колег і особливо керівників, оскільки їх просування по службі практично повністю залежить від характеру взаємин

з останніми. За наявності відповідних умов взаємовідносини «керівник – колектив – співробітник» можуть набувати або характеру допомоги і підтримки працівника, або повного його ігнорування, часто зі створенням ситуацій, спрямованих на його дискредитацію. Отже, протиправні дії частини працівників зумовлюються також прагненням не «псувати» показники оперативно-службової діяльності чи криміногенної ситуації і не загострювати тим самим стосунки в колективі підрозділу та з керівництвом.

Другий тип – «агресивний» – становить близько 12% від усіх працівників патрульної поліції, які вчинили кримінальні правопорушення. Переважна частина злочинних проявів із боку осіб цього типу пов'язана з фактами незаконних дій стосовно затриманих чи ув'язнених, які досить часто супроводжуються проявами жорстокості й насильства.

Злочинці цього типу схильні вважати незначною суспільну небезпеку незаконного взяття особи під варту, фізичного насильства стосовно особи, яка перебуває під слідством, рукоприкладства до затриманого тощо. Більше 40% із них зазначають, що для розкриття злочину можна і потрібно застосовувати всі доступні засоби, у тому числі й незаконні, а 50% – що діяти такими методами треба у випадках, продиктованих винятковими обставинами. Вони також вважають, що вчинені ними діяння є або дуже розповсюдженими (50%), або такими, що досить часто супроводжують службову діяльність (20,5%), або, швидше, є нормою, ніж винятком (12,8%). І лише 6,4% вважали свій антигромадський вчинок явищем малопоширеним або переважно епізодичним.

Небезпека такого роду позиції полягає не лише в поширеності випадків порушень законності в повсякденній правоохоронній діяльності, але й у відсутності достатньо ефективних заходів їх запобігання. У суспільній свідомості з огляду на перебіг історичних подій і ролі в них каральних органів давно вже сформувалася «ілюзія їх вседозволеності», яка схиляє пересічних громадян до думки, що насильство, жорстокість і несправедливість із боку представників влади – речі повсякденні й природні. Правова непоінформованість населення, що здебільшого поєднується з правовим нігілізмом, зміцнює стереотипні уявлення про суворість репресій як головного засобу боротьби зі злочинністю, про виправданість незаконних дій працівників поліції, якщо вони сприяють розкриттю злочину [11, с. 79].

«Агресивний» тип працівника можна умовно поділити на два підтипи: осіб, схильних до проявів жорстокості та агресивності, та осіб, які демонструють свою зверхність до громадян. Зазначимо, що для частини з них саме можливість влади над людьми стала спонукальним мотивом під час вибору професії правоохоронця. Як показало опитування, 4,2% засуджених колишніх працівників органів внутрішніх справ поступило на службу саме для реалізації своїх владних амбіцій.

Третій тип – «корисливий» – становить понад 70% осіб, які вчинили кримінальні правопорушення. Відмінною їх рисою, на думку Г.І. Шнайдера, є те, що, виконуючи свої посадові обов'язки, вони насправді переслідують лише особисту корисливу мету. Вчинені ними злочини найчастіше відрізнялись прагненням установити та усталити свою владу і вплив задля службової кар'єри. Цей тип злочинців варто розглядати як один із найнебезпечніших, оскільки під їх зовнішньою доброчинністю переховується могутня кримінальна енергія [10, с. 438].

Особистості, віднесені до цього типу, істотно відрізняються від злочинців попередніх типів за своїми характеристиками. Передусім їм властиві зарозумілість і самовпевненість, мінливість у діях і підвищена обережність, дратівливість і відсутність відвертості та щирості. В основі світоглядної позиції цього типу часто лежить користолюбство, пожадливість, прагнення до зиску й накопичення.

У співвідношенні цінностей духовних та матеріальних для людей такого типу характерне обмеження інтересів межами матеріально-речових відносин, намагання побільше «урвати», причому законність способів та засобів досягнення поставленої мети для таких осіб, як правило, відступає на другий план [12, с. 82–83].

Висока суспільна небезпека розглянутого типу полягає у використанні свого службового становища та можливостей в особистих інтересах чи для досягнення інших вигідних для себе переваг. Наділення працівників патрульної поліції великим обсягом прав і повноважень визначає наявність можливостей, якими вони нерідко зловживають. Злочинці цього типу порівняно з попереднім типом, тобто «агресивними» працівниками, найчастіше вчиняють злочини за максимально для них сприятливої ситуації (наприклад, коли «потерпілий», який пропонує хабар, передусім сам зовсім незацікавлений у власному викритті). Частково це зумовлюється і поведінкою самих корупціонерів. Показово це можна проілюструвати результатами опитувань водіїв щодо діяльності працівників патрульної поліції. Переважна їх більшість стверджує, що вони самі досить часто намагаються у будь-який спосіб «задобрити» поліцейського, аби уникнути заслуженого покарання за вчинене правопорушення. При цьому лише у кожного четвертого водія склалось враження, що працівники патрульної поліції самі давали зрозуміти, що не проти «застосувати штрафні санкції» з урахуванням обопільних інтересів.

У злочинців, віднесених до «корисливого» типу, практично не виникає докорів сумління, пов'язаних із професійними і посадовими обов'язками, відсутні стримуючі моральні установки. Разом із тим більшість із них до моменту притягнення до кримінальної відповідальності характеризувалися цілком позитивно. Дослідження показало, що вони, як правило, мають вищий рівень освіти і зрілий вік, а також солідний стаж роботи в органах вну-

трішніх справ. Абсолютна більшість із них добре усвідомлювала протиправність своїх дій, але розраховувала уникнути покарання. Особи цього типу більш ніж інші злочинці з числа колишніх працівників вважають призначене їм покарання незаслужено суворим. Втрата владних повноважень і можливостей, якими вони були наділені до засудження, дуже гостро впливають на погіршення їхнього морально-психологічного стану.

Викладена вище диференційована типологія злочинців із числа працівників патрульної поліції являє собою, на наш погляд, цінність своєю практичною спрямованістю, оскільки може бути використана як одна з евристичних моделей, що сприяють покращенню пізнання особи як суб'єкта протиправної діяльності. Крім того, запропоновані типи особистості як узагальнюючі образи включають групи ознак, які в цілому відповідають вимогам, що ставляться до психологічних моделей: по-перше, названі зовнішні фактори, що впливають на особистість (наприклад, вплив керівництва і думка інших службовців); по-друге, зроблена спроба розкрити внутрішні умови впливу (ціннісні орієнтації, психологічні установки); по-третє, наведені ситуації, за яких проявилися перші дві групи факторів.

Зрозуміло, що викладена типологія носить певною мірою умовний характер і не охоплює всієї різноманітності особистісних властивостей злочинців із числа працівників патрульної поліції. Можуть бути і перехідні типи у вигляді певних варіацій. Однак практична цінність наведеної типології полягає в тому, що вона інтегрує особисті якості злочинця, відображає його сутність і дає певні орієнтири відповідним підрозділам системи МВС для своєчасного виявлення працівників, схильних до протиправних дій, припинення їх можливої злочинної діяльності та організації запобіжної роботи серед особового складу Національної поліції.

ЛІТЕРАТУРА

1. Игошев К.Е. Типология личности преступника и мотивация преступного поведения. Горький : Горьк. высш. школа МВД СССР, 1974. 167 с.
2. Абызов Р.М. Типология личностных деформаций преступников. Ижевск, 1998. 126 с.
3. Юцкова Е.М. Криминальная активность отдельных социальных групп населения. *Преступность: стратегия борьбы*; под общ. ред.: А.И. Долгова. Москва, 1997. С. 123–149.
4. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. *Генеральна прокуратура України*. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html>
5. Довідка про злочини, учинені в Україні за 2013–2018 рр.: службовий документ / Департамент аналітичної роботи та організації управління МВС України. Київ, 2019. 124 с.
6. Алтухов С.А. Криминологическая характеристика и профилактика преступлений, совершаемых сотрудниками милиции : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Ростов-на-Дону, 2000. 31 с.
7. Алтухов С.А. Преступления сотрудников милиции (понятие, виды и особенности профилактики) : науч.-практ. изд. ; Ассоц. «Юрид. центр». Санкт-Петербург : Пресс, 2001. 269 с.
8. Литвин В.В. Основні чинники професійної мотивації майбутнього патрульного поліцейського. *Юридична психологія*. 2017. № 2. С. 145–155.
9. Новаков О.С. Криминологічна характеристика та профілактика злочинів, які вчиняються працівниками міліції у сфері службової діяльності : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Київ, 2003. 205 с.
10. Шнайдер Г.Й. Криминология ; пер. с нем. Ю.А. Неподаева ; под ред. и с предисл. Л.О. Иванова. Москва : Прогресс: Универс, 1994. 501 с.
11. Мартыненко О.А. Детерминация и предупреждение преступности среди персонала органов внутренних дел Украины : монография. Харьков : ХНУВД, 2005. 469 с.
12. Варигин А.Н. Преступность сотрудников органов внутренних дел и воздействие на нее. Саратов : Саратов. ун-т, 2003. 221 с.